

Recensioner

Kjetil Bruun (ed.)
CONTROLLING PSYCHO-
TROPIC DRUGS
The Nordic Experience
Pp XVI = 311
London: Croom Helm 1983
New York: St. Martin's Press
1983

Controlling Psychotropic Drugs är en engelskspråkig slutrapport från ett omfattande samnordiskt forskningsprojekt, "Psykofarmaka i Norden", under ledning av Kjetil Bruun, numera professor i sociologisk alkoholforskning vid Stockholms universitet. I ett förord förklarar bokens författare syftet med att publicera forskningsresultaten för en internationell publik. Rapporten publicerades ursprungligen på svenska (*Läkemedelsfrågan i Norden*, Stockholm: Prisma 1982); publiceringen gav emellertid inte upphov till någon öppen debatt på grundval av projektets konkreta fynd. Anledning-

en var, enligt författarna, att kritisk samhällsvetenskaplig forskning i detta område ses med ogillande såväl av producenter som av läkemedelsbyråkrater. Publiceringen på engelska är ett försök att nå en vidare publik som mera distanserat kan värdera och tillgodogöra sig forskningsresultaten och i bästa fall bidra till att öppna den nordiska debatten.

Den engelska versionen är inte bara en översättning av den svenska boken. Omfattande revideringar av texten har gjorts, bl a på grundval av kritik som framkommit.

Projektet syftade till att skapa en total överblick över läkemedelskontrollen i de fyra nordiska länderna, vilket i sin tur skulle belysa olika aspekter av kontroll och reglering i ett område där målet är dels att försäkra befolkningen tillgång till erforderliga läkemedel, dels att skapa garantier för att högt ställda säkerhetskrav är tillfredsställda.

Att psykofarmaka intar en särställning bland läkemedlen och i läkemedelskontrollen är naturligt. Begreppet psykisk sjukdom är redan det föremål för kontroverser, och att botemedlet mot olika former av mental ohälsa skulle vara droger har kraftigt ifrågasatts under de senaste 15 åren. Inte minst torde läkemedelsproducenterna vara känsliga för det slags forskning som Bruun och hans kollegor bedrivit. Emellertid tycks motståndet mot det aktuella forskningsprojektet, att döma av Bruuns artikel på annan plats i denna tidskrift, främst ha kommit från läkemedelsbyråkratien. Det är inte ovanligt att man finner denna intressegemenskap mellan regleringsmyndighet och föremålen för regleringen (regulatory capture). Detta är en poäng som dock ägnas ringa utrymme i boken.

I de nordiska länderna är det samhället som svarar för den större delen av kostnaderna för läkemedelskonsumtionen, och det framstår som ett befogat krav att samhället ges möjlighet att kontrollera och påverka urvalet av läkemedel på marknaden. Detta framhålls i direktiven till den kommitté som tillsatts av den svenska regeringen för att se över läkemedelslagstiftningen. Det är också den självklara utgångspunkten för en analys av psykofarmakaregleringen som den som genomförts inom ramen för det aktuella forskningsprojektet.

Bakom projektet – och boken – står förutom Kettil Bruun en nordisk forskargrupp med representation från Sverige, Norge, Danmark och Finland. De har alla arbetat med var sitt delområde, och bokens uppläggning följer denna arbetsdelning. Boken inleds med en historisk bakgrundsteckning av

framväxten av läkemedelskontrollen i Norden. Därefter presenteras i tre kapitel de dominerande aktörerna i området, kontrollmyndigheterna, läkemedelsproducenterna samt yrkesgrupperna läkare och farmakologer. Ytterligare tre kapitel ägnas en definition av psykofarmakabegreppet, en beskrivning av tillgängliga preparat och en bestämning av konsumtionen. I nio kapitel diskuteras sedan olika aspekter på regleringen. Här behandlas bl a frågan om kliniska tester, biverkningar och rapportering och registrering av dem, information om preparaten, prispolitik m m. Boken avslutas med en gemensamt författad sammanfattning och en policydeklaration om den framtida läkemedelspolitiken.

Boken är ojämn. Av de nio forskarna kommer fyra från Norge, tre från Finland, samt en vardera från Sverige och Danmark. Man får sålunda veta mest om Norge och Finland, men jag hade hela tiden känslan av att Sverige är mest intressant i sammanhanget. Det framgår att Sverige var mest tillmötesgående när det gällde att ge forskarna tillgång till material, de svenska myndigheterna var mer öppna för diskussion, Sverige har den mest utvecklade läkemedelskontrollen. Men även om den svenske deltagaren John Lilja är mycket kompetent i sitt område kan han inte väga upp den norska kvartetten från Institut for offentlig administrasjon og organisasjonskunnskap i Bergen.

Boken är också ojämn i kvaliteten mellan kapitlen, vilket till dels får tillskrivas den ojämna tillgången på underlag för analys, till dels de svårigheter som alltid finns när flera olika forskares arbeten ska samordnas inom ramen

för ett projekt. En del avsnitt är emellertid behäftade med vetenskapliga brister, t ex har sammanfattningarna i slutet av ett par kapitel inget stöd i det föregående resonemanget.

Dessa anmärkningar får dock inte skymma det faktum att forskargruppen lyckats penetrera ett regleringsområde vars yttre sken gömmer en rad regulativa misslyckanden. Man pekar bl a på den stora vikt som regleringen fäster vid kliniska tester vid bedömning av nya preparat, och presenterar övertygande kritik mot kliniska metoder i bruk. Kritik framförs också mot rapportering och registrering av biverkningar. Regleringen präglas av rutinisering och godtycke vid tillståndsgivning. Gruppens måttstock på regleringens misslyckande är den stora mängden preparat som finns tillgänglig på marknaden. Utgångspunkten är idén att ett stort sor-

timent påverkar konsumtionsmönstret och leder till överkonsumtion. Regleringen bör därför inriktas på att begränsa antalet preparat. Intressant att notera i det sammanhanget är att man vid liknande forskning inom EG utvecklat den rakt motsatta idén; här menar man att en fri marknad skulle lösa en rad problem i området, bl a skulle den sänka prisnivån, som i t ex Tyskland är mycket hög.

Vi får räkna med att i all framtid behöva läkemedel, heter det i bokens slutkapitel. Vidare att vi sannolikt också vid sidan av de bra läkemedlen får dras med de dåliga. Psykofarmakaregleringen är sålunda en nödvändighet. Men inte mindre nödvändig är den typ av forskning och utvärdering av regleringen som utförts inom forskningsprojektet "Psykofarmaka i Norden".

Antoinette Hetzler

Torstein Eckhoff
STATENS STYRINGS-
MULIGHETER, SÆRSKILT
I RESSURS- OG MILJØ-
SPØRGSMÅL
Oslo: Tanum-Norli 1983

Torstein Eckhoff är professor i rättsvetenskap i Oslo men har samtidigt sysslat mycket med rätts-sociologiska frågor. Han är en av medförfattarna till den klassiska studien av den norska hembiträdeslagen (och har för övrigt gjort en efterstudie till denna). Han har vidare skrivit en högst originell och djupträngande bok om två av de mest elementära formerna för mänsklig interaktion - nämligen

utväxling och fördelning av värden - och vilken roll rättviseargument spelar för dessa (*Rettferdighet ved utveksling og fordeling av verdier*, Oslo 1971). Den bok han nu publicerat om möjligheterna för statlig styrning av handlings-sätt är redan därför värd all uppmärksamhet, även om den egentligen inte avser att analysera teoretiska spørsmål.

Bokens första, generella del innehåller en översikt av de olika typerna av statliga styrmiddel och diskussioner av betingelserna för deras effektivitet, dvs för att de skall uppnå de önskade verkningarna.

Eckhoff gör en första uppdelning i direkt och indirekt styrning.